

9.3.5

LES BARRAQUES DEL DELTA DE L'EBRE. SÍMBOL I IDENTITAT D'UNA TERRA

M. TERESA BARTUAL FIGUERAS

Departament de Teoria Econòmica, Universitat de Barcelona

bartual@ub.edu

XAVIER ABRIL FERRER

Parc Natural del Delta de l'Ebre

Resum:

El desenvolupament rural s'associa habitualment a la conservació i patrimonialització dels recursos endògens de cada espai. El concepte de sostenibilitat territorial s'ha incorporat també com un element indiscutible del procés. En aquest context, la preservació, recuperació i promoció de l'arquitectura rural contribueix tant a la preservació de la cultura i el foment de la identitat territorial com al desenvolupament de noves activitat econòmiques, com el turisme rural i cultural. El principal objectiu d'aquest treball és analitzar un tipus especial d'edificacions rurals: *les barraques del delta de l'Ebre*. El seu estudi s'ha realitzat amb la finalitat d'identificar els principals aspectes que relacionen els seus nous usos amb el turisme i el desenvolupament territorial. S'explica amb especial atenció el procés engegat per gestionar la seva recuperació. L'estudi també revisa la normativa relacionada amb la seva protecció i conservació.

Paraules clau:

barraques del delta de l'Ebre, edificacions rurals tradicionals, patrimoni cultural, nous usos econòmics.

Resumen:

El desarrollo rural se asocia habitualmente a la conservación y patrimonialización de los recursos endógenos de un territorio. El concepto de sostenibilidad territorial se ha incorporado también como un elemento indiscutible del proceso. En este contexto, la preservación, recuperación y promoción de la arquitectura rural contribuye tanto a la preservación de la cultura y el fomento de la identidad territorial como al desarrollo de nuevas actividades económicas, como el turismo rural y cultural. El principal objetivo de este trabajo es analizar un tipo especial de construcciones rurales: "les Barraques del Delta de l'Ebre". Su estudio se ha realizado con el objetivo de identificar los aspectos que las relacionan con sus nuevos usos asociados al turismo y el desarrollo territorial. Se muestra con especial atención

el proceso seguido en su conservación y recuperación. El estudio también revisa la normativa relacionada con su protección y conservación.

Parabras clave:

Barraques del Delta de l'Ebre, construcciones rurales tradicionales, patrimonio cultural, nuevos usos económicos.

Abstract:

Rural development is commonly associated with the conservation and heritage of endogenous resources of each space. The concept of territorial sustainability was included as an undeniable element of the process. In this context, the preservation, recovery and promotion of rural architecture contributes to the preservation of culture, encouraging the territorial identity and stimulating new economic activities, such as rural and cultural tourism. The aim of this paper is to analyse a special rural buildings: "les Barraques del Delta de l'Ebre". Their assesment have been realized in order to identify key issues related to their reutilisation in sustainable tourism. We draw attention in the process to manage the recuperation and conservation. The paper will also review the institutional criteria for their assessment and protection.

Keywords:

Barraques del Delta de l'Ebre, traditional rural buildings, cultural heritage, new economic uses.

1. Introducció

El delta del Ebre és una de les zones humides més importants de la Mediterrània occidental. La gran diversitat de recursos naturals d'aquest espai (aus, aigua, salines, vegetació...) ha afavorit la seva ocupació i explotació antròpica. El desenvolupament i l'evolució de les societats que hi van viure ha conformat una important herència cultural marcada, entre altres elements, per la transformació del paisatge en arrossars i una construcció emblemàtica, les barraques. Aquestes han constituït una veritable icona, un referent ineludible, del Delta i dels seus habitants. Es tracta d'un dels elements arquitectònics més destacats del patrimoni popular de les Terres de l'Ebre (Queralt, 2006) i la seva conservació, dintre del context de la preservació i revitalització de l'arquitectura tradicional, constitueix un element més en la preservació de la cultura catalana.

En aquest context, aquesta comunicació subratlla la rellevància cultural i socioeconòmica de les barraques. Com són aquestes construccions? Quin usos tenien? Quins usos tenen? Quina és ara la seva dimensió immaterial? Quines estratègies s'han desenvolupat per afavorir la seva preservació? Amb l'objectiu de respondre aquestes qües-

tions, el treball s'estructura de la manera següent: d'entrada, se situen les barraques com a element arquitectònic tradicional en el context del delta de l'Ebre. A continuació, s'analitzen els elements que intervenen o afavoreixen la seva patrimonialització. Després, s'introdueixen aspectes referents a la seva ordenació i conservació. Finalment, es presenten les consideracions finals dels autors.

Metodològicament l'anàlisi s'assenta en tres eixos: en primer lloc, la revisió bibliogràfica sobre els processos de patrimonialització dels elements arquitectònics tradicionals. En segon lloc, es van efectuar successives consultes documentals al servei de documentació del Parc Natural i del Museu de les Terres de l'Ebre; l'objectiu era establir un inventari i recollir informació sobre l'estat de conservació de les barraques i sobre la seva evolució. Posteriorment, i a partir de les dades recollides, es va realitzar un procés d'identificació sobre el terreny de les principals barraques inventariades (estat de conservació i valoració dels usos). Això va permetre un millor coneixement sobre l'estat arquitectònic així com confirmar la informació revisada. En aquesta etapa, i amb l'objectiu de copsar coneixements, impressions i valoracions dels actors del territori, es va recollir, també, informació qualitativa derivada d'entrevistes a representants del Parc Natural, del Museu de les Terres de l'Ebre, del Consorci Lidebre i a propietaris de barraques amb usos turístics.

Síntesi del context

El delta de l'Ebre constitueix un espai natural format per una extensa plana al·luvial, d'uns 320 km² (32.000 hectàrees), situada al sud de Catalunya. El paisatge està dominat per arrossars, que concentren un 65% de la superfície total. La resta del territori es reparteix entre els altres conreus (10%), les zones urbanes (un 5%) i zones naturals (20% de platges, arenals, llacunes i sosars), la major part de les quals estan sota la protecció del Parc Natural del Delta de l'Ebre.

L'estructura administrativa del territori integra set municipis i concentra, en conjunt, 64.117 habitants, tot sent la densitat mitjana de 132,61 habitants/km². L'anàlisi de la seva estructura econòmica confirma, tot seguint el patró català, una estructura sectorial concentrada en el sector terciari, segueix en ordre de importància la construcció, la indústria i les activitats del sector primari. No obstant això, el pes sectorial és, comparativament, diferencial i els sectors que defineixen la singularitat de l'espai són el sector primari i la construcció. També es constata que el PIB per càpita està per sota a la mitjana catalana (Catalunya Caixa, 2013; Institut d'Estadística de Catalunya, 2014).

El seu atractiu turístic se sustenta, essencialment, en la singularitat del seu patrimoni natural, associat a la seva diversitat ecològica, biològica, paisatgística i cultural. La

seva evolució ha estat marcada per la presència humana, que va alterar el traçat dels ecosistemes naturals consolidant un espai on són precisament els arrossars i les barraques la veritable imatge cultural que identifica i simbolitza el territori.

2. Les barraques com a element arquitectònic tradicional del delta de l'Ebre

Les barraques del delta de l'Ebre són un dels habitatges més antics de Catalunya. Els primers documents que constaten la seva presència daten de l'edat mitjana. No obstant això, la seva expansió ha estat lligada al desenvolupament del conreu de l'arròs (finals del segle XIX i principis del XX) (Queralt, 2006).

Les barraques, com succeeix amb altres edificacions tradicionals de les zones rurals, formen part del patrimoni rural català. La seva importància no es pot entendre sense considerar el context històric i socioeconòmic al qual fan referència. En altres paraules, les barraques no han de ser valorades de manera aïllada, sinó en el marc del procés d'ajust territorial i sociocultural viscut per la societat catalana i europea. Constitueixen una representació de mètodes de construcció, materials, estètiques, estils i, sobretot, el reflex de l'organització de la societat al llarg del temps. En aquest sentit, el fet de tenir una rellevància que transcendeix el component merament material i tangible significa que aquest llegat pot i ha de ser conservat i valoritzat (Carrera, 2004).

La majoria de les barraques del Delta foren construïdes com a abrigo de pescadors, pastors, jornaleros o com a magatzem o aixopluc temporal. Respecte a la seva estructura, eren de petites dimensions, funcionals i humils. Es trobaven disseminades i responien a una tipologia molt senzilla: planta rectangular, esquelet de fusta i coberta vegetal a doble vessant sobre petites parets verticals o descansant directament a terra. Destaca la presència de puntals de fusta amb els caps forcats per aguantar el pes de la coberta. El sòl era sempre de terra aspriva, dura i sense mescla; normalment l'única obertura a l'exterior que hi havia era la porta i, en el cas d'existir finestres, només acostumava a haver-n'hi una i petita. La planta solia tenir una distribució interna amb dos espais consecutius: la cuina i els dormitoris (que estaven situats en una única dependència i amb diferents llits). Són construccions ecològiques que s'alçaven amb materials extrets de la mateixa marjal: fusta, canyes, fang i borró (Monteso, 2004).

Foto 1. Barraques de pagesos. Principis del segle xx

A les Terres de l'Ebre, el Parc Natural del Delta de l'Ebre o el Camp d'Aprenentatge de l'Ebre van recuperar el seu paper arquitectònic i van difondre els seus valors patrimonials i culturals (Queralt, 2006). A partir dels anys 1990, els canvis socials i les reivindicacions a favor de la valorització del patrimoni rural i el desenvolupament sostenible faciliten la seva conservació o reconstrucció. Al Delta, aquest procés va venir encapçalat per algunes persones entusiastes i defensores d'aquestes edificacions tradicionals. La majoria compartien una xarxa de relacions socioespaials, records d'estades i vivències a les barraques i, en conseqüència, reconeixien el seu valor i rellevància (Farnós, 2009).

“Des que tinc ús de raó he viscut en una barraca. Lo trasllat al poble era difícil [...]. Sé el que han significat les barraques per a tothom i també per al desenvolupament del Delta. Sé que sense elles, sense la seva ajuda no hauríem pogut arribar fins on hem arribat [...] Per això n'he tingut sempre un gran reconeixement” (antic poblador de les barraques i mestre barraquer).

La seva preocupació i interès els va portar a aprendre l'antic ofici dels barraquers i a iniciar el procés de recuperació i reconstrucció. Des de llavors, per encàrrec de les administracions o de particulars, se'n poder comptabilitzar al voltant de seixanta (vegeu mapa de catalogació a l'annex). No obstant això, avui les barraques tenen una altra funcionalitat, més d'acord amb l'ús contemporani que la societat ha assignat a la major part d'edificacions rurals tradicionals. Així, hi trobem barraques reconvertides en cases rurals, restaurants, centres d'informació i interpretació, museus, sales d'exposicions i segones residències.

Foto 2. Barraca de nova construcció seguint el model tradicional. Centre d'interpretació de les barraques del Delta, a Sant Jaume d'Enveja

3. La patrimonialització de les barraques

Com se'n deriva de l'apartat anterior, les barraques tenen un caràcter multifuncional. En la seva concepció es troba no només la dimensió residencial, sinó que s'introdueix, també, una dimensió arquitectònica i cultural que es concreta en un patrimoni simbòlic, un patrimoni que revela història i formes de vida. El simbolisme atorga identitat i esdevé un element de cohesió territorial, tot afavorint la patrimonialització.

El concepte de patrimonialització es refereix a un procés de producció cultural que selecciona i reelabora elements materials, culturals o naturals per a nous usos amb la finalitat de potenciar l'element identitari i afavorir l'explotació econòmica de l'element patrimonialitzat (Sánchez, 2010). La recuperació del passat, i dels símbols, a través de la patrimonialització és, doncs, un procés de construcció d'identitats (Robertson i Holl, 2007; Mydlad i Grahn, 2012), de cohesió (Stephensa i Tiwaria, 2015) i de revitalització del patrimoni local. La patrimonialització introdueix, també, la vessant econòmica en emprar aquests elements com a mercaderia comercialitzable. D'aquesta manera les tradicions, el paisatge, la cultura o la història es converteixen en elements de consum cultural. L'ús de les barraques per a activitats culturals, restaurants, cases rurals, etc. esdevé, en aquest sentit, una proposta viable de canvi d'ús, i representa, alhora, una via d'ingressos que facilita la seva conservació i el desenvolupament rural.

El procés de patrimonialització s'inicia a finals dels vuitanta del segle xx com a resultat dels canvis socioeconòmics i d'estil de vida i la consegüent introducció de nous patrons de consum de béns i d'oci. Aquest procés va derivar en una incipient demanda dels espais rurals (Stockdale, 2010). Es valoritza el patrimoni rural i es destaca el caràcter multidimensional de la indústria turística, tot emfatitzant la seva vinculació amb el desenvolupament d'aquests espais. La reorientació del desenvolupament al voltant del territori i el patrimoni local va introduir noves accepcions a la ruralitat (valorització del paisatge, natura, cultura i tradicions). La

demanda d'aquest imaginari augmenta i també ho fa la preocupació i el debat entre explotació econòmica i sostenibilitat (Woods, 2006). Institucions nacionals i europees inicien un moviment de sensibilització i valorització. Es propicien i adopten noves formes de desenvolupament i protecció amb la finalitat de compatibilitzar la conservació dels elements patrimonials (naturals o culturals) amb les noves funcions contemporànies d'ús i oci que se'ls assignen.

Aquest nou model basa el funcionament i l'eficàcia en tres aspectes: el territori (com a contraposició a un enfocament fonamentalment sectorial), l'ús, la conservació i la valoració dels recursos locals (tot conciliant explotació i conservació) i la mobilització dels recursos a través de participació i interacció dels diversos actors territorials (Ray, 2000). Des d'aquesta perspectiva es posa de manifest no només la importància d'una conservació respectuosa (sostenibilitat), sinó també l'element identitari, la necessitat de dinamitzar el patrimoni cultural mitjançant la cooperació dels actors territorials (cohesió) i l'exigència de realitzar un procés de planificació coherent. En aquesta línia, el Delta ha incorporat també sistemes de governança participativa (com ho prova, per exemple, l'acreditació en 2007 i en 2012 amb la Carta europea de turisme sostenible), que han permès la formació de partenariats i la construcció d'estratègies compartides, tot enfortint el vector identitari i la legitimació de les actuacions.

En definitiva, la recuperació de l'arquitectura tradicional té aspectes intangibles sobre el territori, com la recuperació de l'element identitari i el desenvolupament territorial, derivat, especialment, de la seva explotació i el seu ús cultural i turístic. En aquest sentit, alguns estudis constaten els beneficis que proporciona l'activitat turística (cultural i rural) sobre el territori (García Ayuga, 2007; Cano et al., 2013). Destaquen, per una banda, l'efecte sobre les comunitats locals; es parla de la dimensió econòmica i social del turisme a través de la vinculació del patrimoni cultural amb el desenvolupament econòmic. Per un altre costat observen, també, un efecte positiu sobre la conservació de l'espai i de les construccions, atès que la demanda del territori depèn de l'estat d'aquests actius que són el motiu principal de l'atracció turística, és a dir, depenen de la seva promoció i conservació. D'aquesta manera, el canvi d'ús i la patrimonialització de l'arquitectura tradicional és considerat un factor positiu per al desenvolupament de les zones rurals. El mateix argument suggereix la Llei catalana de protecció del patrimoni cultural (Llei 9/93, de 30 de setembre).

Pel que fa a l'objectiu d'aquest estudi, i derivat de l'inventari de les barraques que es va dur a terme en les primeres fases de l'estudi, s'han identificat diversos usos contemporanis. Les dades que es presenten són un intent de diferenciar les principals vies i els instruments adoptats. Destaquem tres usos principals:

1. *Funcions culturals, formatives o informatives.* La

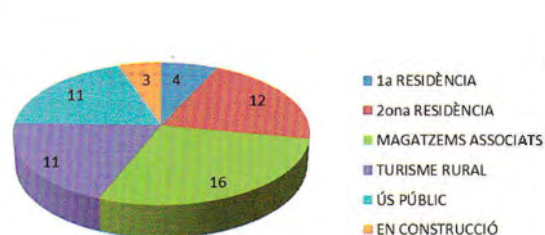
major part d'aquestes actuacions han estat gestionades i encapçalades per institucions o entitats sense ànim de lucre. Són un exemple d'aquest ús, la barraca de l'antic Museu del Montsià (aixecada a Amposta, l'any 1984 i fins 2011), l'antiga barraca del Camp d'Aprenentatge de l'Ebre (aixecada a Sant Carles de la Ràpita, entre 1986 i 2002), les barraques de l'Ecomuseu del Parc Natural (aixecades a Deltebre, l'any 1988), la barraca del Moviment Escolta Guies Sant Jordi de Catalunya (Poble Nou del Delta, 2001), la barraca centre d'informació i agrobotiga de la Casa de Fusta (Amposta, 2004), la barraca del Centre d'Interpretació de les Barraques del Delta de l'Ebre (Sant Jaume, 2005) o la barraca del Riet Vell (de SEO/BirdLife, que funciona com a centre de visitants, aixecada a Amposta el 2004).

2. *Usos turístics.* Aquesta funció ha estat liderada per particulars, bàsicament empresaris turístics. En aquest apartat, destaquen, entre d'altres, la barraca del restaurant de l'Estany (Amposta, 1993), la barraca d'en Vïbor (aixecada a Sant Jaume, 1999) o les Barraques d'en Salvador (allotjaments rurals a Deltebre, aixecades entre el 2001 i el 2005).

3. *Usos residencials.* Aquí s'inclouen un conjunt dispers de barraques particulars, la major part utilitzades com a segones residències o magatzem d'apers. Aquest ús s'associa a l'enyorança dels valors de la societat tradicional i l'autenticitat de la vida rural (o, almenys, sobre l'imaginari que els seus propietaris projecten d'aquest de estil vida).

“Abans nos fèiem les barraques los pobres. Ara només fem barraques per als rics” (mestre barraquer).

Gràfic 1. Catalogació de les barraques actuals del Delta i dels seus usos contemporanis

Font: elaboració pròpia a partir de la recopilació de Joan Lucas Bo, 2014.

Cal afegir, també, segons es deriva de les informacions proporcionades per Teresa Moya (gerent del Consorci Lidebre 2000-2006), que el programa Leader va finançar part de la reconstrucció de les Barraques d'en Salvador, la Barraca dels Minyons Escoltes i la Barraca del Centre d'Interpretació de les Barraques del Delta.

Finalment, l'explotació de les entrevistes a experts o actors associats locals permet concloure que el procés de patrimonialització té, en aquest cas, una doble vessant: la que correspon al mateix treball de valorització i protecció de l'herència cultural dels antics poblaments i la que evidència el seu paper com a factor i motor de desenvolupament a través del seu ús com a element d'atracció turística i cultural mitjançant la connexió amb la ruralitat i la natura. El seu atractiu és, per tant, el resultat de la identificació amb la història del territori i la reconstrucció d'identitats. En aquest aspecte, la visita a les barraques permet que el turista es formi una visió de les construccions i de l'estil de vida tradicional tot integrant-lo, fàcilment, en l'imaginari i patrons de vida rural. En aquest sentit, l'anàlisi de les dades proporcionades pel Parc Natural del Delta de l'Ebre permet copsar l'interès dels turistes per conèixer aquestes construccions i el que simbolitzen. La informació permet inferir, també, un interès específic, al voltant del 40% del visitants s'han interessat per aquesta construcció o el seu imaginari. Aquesta dada es deriva del recompte de visites a alguna de les barraques d'ús públic referenciades (vegeu la taula 1, especialment l'apartat total exposicions).

	2013 ²	2012	2011	2010	2009
Total Ecomuseu (1)	30.496	39.529	45.915	50.107	49.103
Ecomuseu exposició (2)	16.166	22.268	27.777	29.846	28.522
Casa de Fusta (3)	20.109	29.011	31.943	32.504	29.901
CIBD (4)	1.085	1.668	803	862	1.029
Total exposicions (5)	37.360	52.947	60.523	63.212	59.452
Total visitants Delta (6)	109.513	124.285	137.612	146.111	127.562

Taula 1. Estadístiques de visitants al centres d'informació del Parc Natural'

Per acabar i amb l'objectiu de mostrar l'interès dels participants en la reconstrucció i patrimonialització de les barraques, introduïrem les opinions expressades per algunes de persones entrevistades. Les seves valoracions, com ja

1 (1) Persones que han sol·licitat informació a l'Ecomuseu (Centre d'informació del Parc a l'hemidelta Nord).

(2) Persones que han accedit a visitar l'Ecomuseu (amb visita a les tres barraques que s'hi troben).

(3) Persones que han sol·licitat informació i han visitat el centre d'informació del Parc a l'hemidelta Sud, la barraca de la Casa de Fusta.

(4) Persones que han visitat el Centre d'Interpretació de les Barraques.

(5) Nombre total de persones que han entrat i visitat l'Ecomuseu, la barraca de la Casa de Fusta i el Centre d'Interpretació de les Barraques.

(6) Dades estimades.

hem enunciat, són el reflex de la voluntat de la comunitat local per conservar el patrimoni. Dels reculls presentats es desprèn també que la seva recuperació ha estat un clar exemple de procés de patrimonialització *bottom-up*, encapçalat, fonamentalment, per la població i les institucions locals associades o vinculades al territori.

“Quan vam tenir l'oportunitat de construir un habitatge en uns jornals d'arrossar, no vam dubtar gens, sabíem que era una terra fràgil i que els pagesos del Delta havien adoptat aquesta mena de construcció perquè era còmode i molt adequada a l'entorn. Vam escollir fer un a barraca per mimetisme amb el paisatge, per autenticitat i també perquè ens va semblar que era un edifici bellíssim. Ara fa quinze anys que la tenim, i seguim creient que va ser la decisió adequada... És una aposta per la tradició i pels mètodes de construcció artesanals” (empresària de turisme rural).

“Quan vam començar, volíem donar a conèixer les nostres coses, la nostra manera de ser, de cuinar, de menjar i de viure. Una de les coses que s'anaven perdent i la gent no coneixia eren les barraques i va ser quan se'ns va ocórrer fer una barraca, muntar una barraca. Vam buscar los barraquers, les persones grans que quedaven d'aquella època, que sabien fer-ne o n'havien fet en la seva joventut, alguns ajudant a sons pares més que ells mateixos i vam construir la barraca... La vam construir per recuperar un dels símbols perduts del Delta” (empresari de turisme rural).

“Som els petits empresaris locals els que més nos hem preocupat per recuperar les barraques, estimen la nostra terra i els nostres símbols... Hem lluitat per tornar a muntar barraques... fent el que hem fet tota la vida, treballar i estimar el Delta, i així hem recordat la nostra història als nostres néts i les hem convertit en un atractiu turístic” (activista i empresari del Delta).

“La recuperació de les barraques va començar sent una iniciativa ciutadana... La seva vinculació amb el desenvolupament rural i la sostenibilitat ha estat des de sempre molt clara” (representant del Parc Natural del Delta de l'Ebre).

4. Regulació i ordenació de les barraques del delta de l'Ebre

En les darreres dècades, nombrosos organismes internacionals han establert acords en relació amb l'obligació de protegir, conservar i restaurar el patrimoni cultural. La Unesco i el Consell d'Europa, per exemple, han creat orga-

nitzacions especialitzades en la seva conservació (Cano et al., 2013). A Catalunya hi tenim la Llei del patrimoni cultural català (Llei 9/1993) i, l'any 2011, es va crear l'Agència Catalana del Patrimoni Cultural (Llei 7/2011, de 27 de juliol). Ambdues tenen per objecte la protecció, conservació, difusió i foment del patrimoni cultura català.

L'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya, que forma part de l'Inventari del Patrimoni Cultural Català, definit a l'esmentada llei, inclou edificis i construccions d'interès artístic, arquitectònic o històric, sectors i elements d'edificis, elements arquitectònics aïllats i petits conjunts i nuclis d'interès historicoartístic, tant de caràcter monumental com popular i tradicional.

Dins de l'inventari, hi tenen cabuda les tres categories de protecció que estableix l'esmentada Llei 9/1993: els béns culturals d'interès nacional (BCIN), els béns catalogats o els béns culturals d'interès local (BCIL) i la resta de béns integrants de l'ampli concepte de patrimoni cultural definit a la llei, això inclou aquelles construccions, edificis i conjunts d'edificacions que, tot i no haver estat declarats BCIN o BCIL, reuneixen també prou valors artístics, arquitectònics o històrics per formar part de l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic Català. Algunes barraques del Delta estarien integrades en aquest tercer apartat, concretament, catalogades com a "Estil popular".

Taula 2. Barraques catalogades en l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya

- Barraca habitatge: Trabucador-Eucaliptus (desapareguda, n.a.)
- Barraca pescador: platja del Trabucador (desapareguda, n.a.)
- Barraca Magatzem: crta. Amposta-Balada
- Barraca: crta. Baladres
- Barraca d'en Clavero: Deltebre
- Barraca Conxita del Delta: els Muntells - Sant Jaume d'Enveja
- Barraca del Tio Blanco (enderrocada): els Muntells - Sant Jaume d'Enveja
- Barraca Illa de Riu - Partida Senmenat: Sant Jaume d'Enveja

Font: Patrimoni Arquitectònic, Departament de cultura, Generalitat de Catalunya, 2014.

L'any 2005, la Generalitat de Catalunya va aprovar, en el Decret legislatiu 1/2005, de 26 de juliol, el text refós de la Llei d'urbanisme, on s'estableix que el planejament urbanístic general o espacial de cada municipi ha d'identificar en un catàleg específic les masies i cases rurals susceptibles de reconstrucció i rehabilitació i justificar les raons que en determinen la preservació i la recuperació. D'acord amb aquesta normativa l'Ajuntament de Deltebre va catalogar específicament, l'any 2011, 17 barraques. Més enllà d'aquesta actuació no s'ha trobat cap altra catalogació municipal específica.

En el Delta la construcció i rehabilitació de les barraques ha estat marcada pels plans de planificació territorial, plans

directors urbanístics i plans ordenació urbana, especialment en les regulacions que afecten la construcció d'edificacions en sòl no urbanitzable. La darrera normativa que afecta la seva construcció i rehabilitació és el Pla director de masets de les Terres de l'Ebre (PDU), que va ser aprovat provisionalment el passat 7 d'octubre. Segons es desprèn de la seva lectura, aquest pla pretén regular les construccions agrícoles tradicionals de les Terres de l'Ebre amb l'objectiu de posar en valor i regular aquestes edificacions pròpies del sòl rural de la zona. A efectes del PDU s'entén per maset aquella edificació rural vinculada a una explotació agrícola que servia principalment per a l'emmagatzematge dels estris i productes de conreu i d'aixopluc. Cal esmentar, no obstant això, que malgrat la singularitat arquitectònica i especificació ambiental i paisatgística de les barraques, el text no conté cap apartat específic per regular normativament aquesta mena de construccions. La nova normativa admet edificacions amb una alçària màxima de cinc metres des del punt més baix del terreny a la coberta i fins a un màxim de 60 m². La possibilitat d'edificar està sotmesa a la disposició que la finca compti amb una unitat mínima de conreu (0,75 ha, en la zona del Delta).

5. Consideracions finals

1. És cada cop més significativa la creixent consideració social cap al patrimoni històric i cultural construït pels nostres avantpassats. En aquest context, la sensibilització per la sostenibilitat i conservació del patrimoni rural obri una via per la conservació i patrimonialització de les barraques. Les intervencions de canvi d'ús constitueixen una estratègia contrastada per al manteniment i la conservació d'aquest patrimoni. La conservació prové de la iniciativa popular, de les mateixes comunitats locals.
2. La conservació del patrimoni arquitectònic, molts cops en mans de particulars, és costosa. En aquest sentit, la patrimonialització d'aquestes edificacions, mitjançant l'assignació de nous usos compatibles amb la seva identitat, facilita i, en molts casos, garanteix el seu manteniment. És a dir, fomentar l'ús cultural i recreatiu i millorar-ne la vinculació amb la comunitat i el turisme rural i cultural esdevé una oportunitat per posar aquestes construccions en ús, tot facilitant la conservació del patrimoni i la divulgació de la cultura (arquitectura i formes de vida). No obstant això, s'argumenta també que el desenvolupament sostenible de les zones rurals precisa l'equilibri entre naturalesa, conservació del patrimoni cultural i activitat econòmica. Això demana la coordinació i participació de tots els actors territorials implicats (institucions públiques, associacions locals i particulars).

3. No s'hi ha trobat cap normativa específica de protecció i regulació de les barraques del Delta. Les barraques existents s'han construït o rehabilitat sota l'emparament dels instruments d'ordenació urbana, de les regulacions sobre edificació en sòl rural i, darrerament, de les directrius específiques del Pla director dels masets de les Terres de l'Ebre. En aquest sentit, es requereix una millora del marc legal, una normativa o articulat propi que reconegui la seva singularitat arquitectònica i garanteixi la seva protecció.
4. L'element positiu és que, en absència d'una regulació específica, els diversos processos d'actuació sobre el territori (com ha estat la declaració de Parc Natural del Delta de l'Ebre, l'acreditació de l'espai amb la *Carta europea de turisme sostenible* o la designació de les Terres de l'Ebre com a Reserva de la Biosfera) han aturat la degradació de les barraques i han facilitat la seva conservació i l'aplicació de nous usos lligats al turisme i desenvolupament sostenible.

Principals elements de síntesi

1. La conservació de les barraques xoca amb la manca de instruments d'ordenació i de protecció específica.
2. La necessitat de valorar el seu paper en la història de Catalunya fa precisa la seva catalogació i inclusió com a béns d'interès nacional o local en l'Inventari del Patrimoni Cultural de Catalunya.
3. El seu paper com a element d'atracció turística és contrastat, atès el seu ús com a símbol i referent del delta de l'Ebre.
4. Les barraques esdevenen un element més en la recuperació del patrimoni cultural de Catalunya i en el desenvolupament del Delta.

Bibliografia

CANO, M.; GARZON, E.; SÁNCHEZ-SOTO, P.J. (2013). "Historic preservation, GIS & rural development: The case of Almería province, Spain". *Applied Geography*, 42, p. 34-47.

CATALUNYA CAIXA (2013). *Anuari econòmic comarcal*. Ed. Catalunya Caixa, Barcelona.

CARRERA, G. (2004). "La arquitectura vernàcula de la Andalucía rural. Un análisis comparativo de dos inventarios". *Patrimonio Cultural y Desarrollo Rural en Andalucía*, p. 24-29.

FARNÓS, A. (2009). *Les barraques del delta de l'Ebre. Els records d'una vivència*. Ajuntament de Sant Jaume d'Enveja i Museu Comarcal del Montsià, Amposta.

GARCIA, L., HERNÁNDEZ, J., i AYUGA, F. (2006). "Analysis of the materials and exterior texture of agro-industrial buildings: a photo-analytical approach to landscape integration". *Landscape and Urban Planning*, núm. 74 (2), p. 110-124.

INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA (2014). En línia: <<http://www.idescat.cat/es>> (data consulta: 2014).

LUCAS BO, J. (2014). "Les barraques del Delta". Treball de fi de grau (no publicat).

MYDLAND, L.; GRAHN, W. (2012). "Identifying heritage values in local communities". *International Journal of Heritage Studies*, núm. 18 (6), p. 564-587.

MONTESO, R. (2004). *Recuperació d'una barraca, habitatge dels avantpassats del delta de l'Ebre*. Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de les Terres de l'Ebre, Tortosa.

PARC NATURAL DEL DELTA DE L'EBRE (2014). "Estadístiques de visitants". En línia: <<http://parcsnaturals.gencat.cat/ca/delta-ebre>> (data consulta: 2014).

PATRIMONI ARQUITECTÒNIC, Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya (2014). <<http://cultura.gencat.cat/invarquit/cerca.asp>> (data consulta: novembre de 2014).

QUERALT, M.C. (2006). "Les barraques del delta de l'Ebre, un dels habitatges populars més antics i singulars de Catalunya". *Revista d'Etnologia de Catalunya*, núm. 28, p. 96-108.

ROBERTSON, I.; HALL, T. (2007). "Memory identity and the memorialisation of conflict in the scottish highlands". *Heritage, memory and the politics of identity: new perspectives on the cultural landscape*. N. Moore and Y. Whelan, p. 19-36.

RAY, C. (2000). "The EU Leader Programme: rural development laboratory". *Sociologia Ruralis*, núm. 40, p. 163-171.

SÁNCHEZ, D. (2010): "Patrimonialización y conservación de la masía en Cataluña". *Actas del XV Coloquio de Geografía Rural*, p. 573-578.

STEPHENS, J.; TIWARIA, R. (2015). "Symbolic estates: community identity and empowerment through heritage". *International Journal of Heritage Studies*, núm. 21 (1), p. 9-114.

Annex. Mapa catalogació de les principals barraques del delta de l'Ebre

Núm.	Nom
1	Barraque del Paratort
2	Barraques d'en Ferrer
3	Barraque de la masia de l'Arbore
4	Barraque de la Plaça
5	Barraques d'en Bruch de Jaltà
6	Barraques de Sant Jordi, Santa Maria
7	Barraques de Sant Martí
8	Barraques de la Font de Sant Joan
9	Barraque de l'Arbore
10	Barraque de Sant Joan
11	Barraques del Pla
12	Barraques de Sant Joan
13	Barraques de Sant Joan
14	Barraques de Sant Joan
15	Barraques de Sant Joan
16	Barraques de Sant Joan
17	Barraques de Sant Joan
18	Barraques de Sant Joan
19	Barraques de Sant Joan
20	Barraques de Sant Joan
21	Barraques de Sant Joan
22	Barraques de Sant Joan
23	Barraques de Sant Joan
24	Barraques de Sant Joan
25	Barraques de Sant Joan
26	Barraques de Sant Joan
27	Barraques de Sant Joan
28	Barraques de Sant Joan
29	Barraques de Sant Joan
30	Barraques de Sant Joan
31	Barraques de Sant Joan
32	Barraques de Sant Joan
33	Barraques de Sant Joan
34	Barraques de Sant Joan
35	Barraques de Sant Joan

Catálogo de las barraques tradicionales existentes al Delta de l'Ebre l'any 2014.

Font: Joan Lucas Bó